

נוביני קרקובסקיה Nowiny Krakowskie

ארגון יוצאי קרקוב בישראל
Zwiazek Krakowian w Izraelu
Association of Cracowians in Israel

כתבינה, עריכה והבאה לדפוס: לילי הבר
רח' הנוריות 31, הרצליה, 4672630
cracowassociation@gmail.com
טלפון: 09-9579540, פקס: 054-4436366
www.cracow.org.il

www.facebook.com/groups/cracowassociation
בנק מזרחי-טפחות סניף 669 חשבון 143564

גליון 205 מרס 2024 אדר א-אדר ב תשפ"ד

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

סדקים בקירות ובגג בית הכנסת אייזק

הוועדה החברתית לשיקום אנדרטאות בקרקוב (SKOZK) לתמוך כספית בשיפוצים ההכרחיים, בניסיון להציל את בניין הבארוק.

מומחים שבדקו את המקום מצאו שסדקים שהתגלו כבר ב-1988 תוקנו באופן שלא מנע המשך הכשלים במבנה. עתה נמצאה טכנולוגיה חדשנית שתבטיח שיפוץ המקום והבטחת בטיחותו ללא פגיעה בציורי הקיר.

בית הכנסת אייזק נבנה שמחצית המאה ה-17 במימונו של הגביר ר' אייזיק יענקל'ס, על פי תכנון של אדריכל איטלקי, הוא הגדול והמפואר בין בתי הכנסת שבקזימיני. בית כנסת זה הוא ידוע בציורי הקיר הצבעוניים של דימויים פולחניים ותקרתו הגבוהה והמקושטת.

בשנת 2018 נתקלו בו סדקים חמורים בקירות המבנה ובתקרתו, ובית הכנסת נסגר למבקרים. לאחרונה התחייבה

מומחים בוחנים דרכים לתיקון הסדקים בתקרת בית הכנסת

תערוכה תמונות באתר ההנצחה של פלשוב

עליהם למוזיאון, מתבקש לעשות זאת בהקדם האפשרי. הנתונים יתווספו למאגר המידע על האסירים שהוא חלק מאתר ההנצחה. כ-35,000 אסירים היו בפלשוב, רובם המכריע יהודים, ובאתר ההנצחה אותר מידע על כ-10,000 בלבד.

תערוכת תמונות תפתח ביום שישי ה-15 במרס באתר ההנצחה במחנה הריכוז לשעבר בפלשוב. התערוכה תוצב במרחבי האתר ובה תמונות שצולמו בזמן קיומו של המחנה.

מי שבני משפחתו היו אסירים במחנה העבודה/ריכוז, גם אם זמן קצר בלבד, וטרם העביר מידע

היו היה פעם...

בשנת 1936 היו היהודים פחות מ-25% מתושבי קרקוב ומעל 70% מתושבי קזימיני. היהודים שילמו 47% מכלל מיסי העיר ומעל 90% מהמיסים בקזימיני.

SSS

בחודש נובמבר 1939 הודיע היודנראט לכובש הגרמני כי בקרקוב חיים 68,482 יהודים, מהם 19,732 ילדים. ב-1 ביוני 1940, לאחר ה"עזיבה מרצון" של יהודים לעיירות בסביבת קרקוב ירד מספר היהודים בעיר ל-54,517 איש.

SSS

רשימה של 22,429 שמות משפחה שונים היו נהוגים בין יהודי קרקוב. את הרשימה המלאה תמצאו באתר האינטרנט JRI-Poland בכתובת: <https://www.jri-poland.org/town/krakow/krakow-surnames-list>

מרכינים ראש עם

פטירת חברנו

נחום מנור ז"ל

ומשתתפים באבל המשפחה

אבלים על פטירת חברנו

עזרא דונקלבלום ז"ל

ומשתתפים בצערה של

המשפחה

עדות של רבקה קופר במשפט של אייכמן

רבקה קופר מעידה במשפט אייכמן, 1961

היו מכים אותם עד זוב דם. כאשר מישהו היה נופל ולא יכול לקום - היו דורכים עליו.

ש. קיימתם שבת, מועד, תפילה, נר חנוכה, קריאת מגילה בפורים?
ת. הכל, לא פסחנו על אף חג. להיפך, היתה בנו השאיפה לשמור על כך כעל הגחלת האחרונה. שמרנו על כך לא רק בגטו אלא גם בבית הסוהר, וגם במחנות ההשמדה אפילו באושוויץ.

ש. היית באושוויץ? אני רואה את המספר על ידך.

ת. כן, אחרי שנאסרתי על-ידי הגסטפו.

ש. גם אז המשכת לשמור חגים, מועדים ושבתות?

ת. אם יורשה לי, אני יכולה לספר מקרה ראשון מזעזע לי בעצמי, למרות שבשבילי זה היה ברור שאיפה שאמצא אני אשמור על המסורת היהודית. [...] הובאנו לאושוויץ ביום רביעי. אחרי שהשאירו אותנו יום שלם בצריף --

אב בית-הדין: מתי באת לשם?
ת. ב-18 בינואר 1943. הכניסו אותנו לבלוקים בבירקנאו, אלה היו אורות סוסים לשעבר. קיבלנו מדפי עץ שעליהם היה עלינו לשכב לישון. אחד מהדברים הראשונים שעשינו, אני וחברותי שהגיעו אתי, היה למצוא מכרים בין אלה שנשארו, אסירים שהסתובבו באושוויץ. ומצאנו. אחד הדברים הראשונים שביקשנו מהם היו שני זנבות של נרות. בליל שישי התאספנו על המדף העליון בבלוק שלנו. היינו אז 10 עד 12 בנות. לא נשארו הרבה זמן. בחושך הגמור הדלקנו את הנרות, ולא היה אז בכלל חשמל באושוויץ, לא רצפה ושום תנאים סניטריים, שהכניסו בסוף.

(המשך בעמוד הבא)

תנאים סניטריים, עם כל הרצון והמאמצים שנעשו על-ידי הרופאים, על-ידי עזרה סוציאלית ועל-ידי עובדים סוציאליים.

ש. הקמתם מחתרת - תנועות הנוער? את היית חברה בתנועת נוער יהודית ציונית?

ת. כן. מהרגע שלא נתנו לנוער יהודי ללכת לבית הספר וללמוד, הייתה מטרתנו לרכז את הנוער ולשמור עליו. המשכנו קודם כל בלימודים בקבוצות קטנות, ארגנו אותן בחדרים. המורים מבתי ספר עבריים, וכאלה היו בקרקוב, כי הקהילה

היתה מאורגנת מאד ועשירה במוסדות כלליים סוציאליים, המורים תחילה נרתמו לפעולה. אך המורים נעלמו מהר כי גורשו, חודש אחד בכיוון אחד וחודש שני - בכיוון שני. אחרי כן המבוגרים יותר לימדו את הצעירים. המשכנו גם את מסגרת התנועה שלנו, וכל התנועות המשיכו את מסגרתן בדרך כלל, זאת אומרת התכנסו לערבי שבתות, לחגים, המשיכו בשיעורי תנ"ך, המשיכו בשיעורי ההיסטוריה היהודית.

ניסינו להשכיח מהילדים את מה שנעשה ברחוב. ברחוב היה איום, כי אסור היה לצאת פשוט מבלי להסתכן בעיקר כי היו חטיפות, חטיפות לעבודה, למקומות לא ידועים. היו חוטפים את היהודי מן הרחוב. כשהיו מוצאים אותן, זורקים אותן אחרי מכות שקיבל על איזה אוטו, מובילים אותו ליום שלם. או שהיה חוזר אחרי לילה או כמה לילות, או שלא היה חוזר בכלל.

אם היה בא - היה בדרך כלל בא במצב כזה שהיה זקוק לאשפוז רציני. היו התנפלויות, גם פריצות לתוך דירות פרטיות, שוד וביזה של כל מה שהיה לו ערך. היו התנפלויות ברחובות. חיי הדת של היהודים נפסקו כמעט לגמרי מיד בהתחלה, כל בתי הכנסת נתפסו.

ש. בכל זאת קיימתם חיי דת במחתרת?

ת. כן, בכל בית שני היה חדר אחד שבו הסתירו ספר תורה, היו מתאספים מניינים בסתר עם שמירה בחוץ כדי לא להתפס.

ש. וכאשר היו נתפסים?

ת. היו תמונות זוועה שקשה לספר עליהן. יהודים בעלי זקנים היו בסכנת חיים, היו מגלחים אותם ומורטים את השערות יחד עם העור.

ב-1 במאי 1961 העידה רבקה (ושקה) קופר, אלמנתו של אהרון ליבסקינד (דולק) מנהיג המחתרת היהודית בקרקוב, במשפט אייכמן. קופר הייתה אחת מארבע הנשים שהעידו על התנגדות חמושה של יהודים. בעדותה סיפרה על ריכוז יהודי קרקוב בגטו והשמדתם, תיארה את פעולות המחתרת היהודית ושילוח חבריה להשמדה באושוויץ-בירקנאו. בעדותה זיהתה את 'יומנה של יוסטינה', שכתבה חברת המחתרת היהודית טובה דרנגר ובו תיעדה את פעילות המחתרת.

ש. מלחמת העולם השנייה מצאה אותך בקרקוב?

ת. כן. עברתי את כל שלבי הגטואיזציה.

ש. ספרי לנו בקצרה איך נראה המעבר והגטואיזציה בקרקוב, בשטח הגנרלגוברנמנט.

ת. הדבר היה בשלבים. השלב הראשון היה עוד בהיותנו כולנו במקומות ובדירות שלנו שהיו לנו לפני המלחמה, ואז התחילו חיפושים, רדיפות, סימון דירות ומפעלים של היהודים, ענידת סימן יהודי - מגן דוד הכחול על רקע לבן. אחר כך הייתה הוראה שרק אותם היהודים שיקבלו אישור (Ausweis) יוכלו להשאר בקרקוב והיתר חייבים לעזוב. ואז התחילו הגירושים הראשונים של יהודי קרקוב בכיוון מזרח פולין ובכיוון לובלין.

מהקבוצות הראשונות קיבלנו עוד אי אלו ידיעות, כמובן ידיעות טרגיות, מפני שהם נשלחו למקומות נידחים ובצפיפות וחסרי כל. הם נשדדו בדרך, היו מחוסרי פרנסה וחסרי יכולת להתקיים. השלב השני התחיל עם ההחלטה על הקמת גטו בקרקוב. [...] זה התחיל כבר בסוף 1940 וראשית 1941. הכניסה לגטו היתה במרס 1941, ואז נשארו 13 אלף מתוך 60 אלף יהודים בקרקוב וכ-80 אלף שהיו שם בראשית המלחמה. כמובן הגטו היה צפוף מאד.

ש. באיזו שכונה הוקם הגטו?

ת. בשכונה מאחורי הנהר ויסלה, פודגוז'יה, בשכונה ענייה, והרחובות שנבחרו היו רחובות של בתים ישנים, רעועים, בתי עץ או בתים המטים ליפול. האוכלוסיה הוכנסה שלוש ארבע משפחות לדירה קטנטונת של חדר ומטבח. כמובן, שבתנאים אלה פרצו מהר מאד מחלות. במיוחד בין הילדים. גם קשה היה לשמור על

עדות של רבקה קופר במשפטו של אייכמן (המשך)

הדלקנו את הנרות והתחלנו בשקט לשיר שירי שבת. לא ידענו, כי היינו מסונוורים מהאור של הנרות, לא ידענו מה שנעשה מסביב. אחרי הפסקה קטנה שמענו בכי חנוק מסביב, על כל המדפים שסובבו אותנו. הבכי קודם כל הבהיל אותנו. זעזע אותנו. התברר שמכל המקומות, ואפשר היה לעבור ממדף למדף, נשים יהודיות שישבו חודשים ואפילו שנים התאספו סביבנו על המדפים השכנים. הקשיבו לשירה. היו אחדות שירדו וביקשו שנרשה להן לברך על הנרות.

אב בית-הדין: לאיזה תנועת נוער השתייכת?

ת. נוער עברי "עקיבא", תנועת נוער כלל ציונית. זה היה מקרה ראשון מזעזע. אחר כך אלה שהיו אתנו בבלוק התרגלו שכל ליל שישו הדלקנו נרות. לא היה לנו לחם. לפעמים לא היה מה לשתות, אבל את הנרות השגנו איכשהו. וכך כל החגים. צמנו ביום כיפור באושוויץ. בפסח לא אכלנו מצות. אספנו אצל האסירים, לא הפולנים, במשך השנה, מסרנו מנות מזון באופן חלקי וכך הבטחנו לעצמנו תפוחי-אדמה כדי שנוכל לקיים את המצווה: לא תאכל חמץ בפסח.

היועץ המשפטי: נחזור לקרקוב. תנועות הנוער ארגנו מחתרת בפיקודו של דוליק ליבסקינד, בעלך? ת. מוקדם מאד התברר לנו על הגירושים הראשונים, הגיעו שמועות ראשונות על הכיוון של הגירוש, של רכבות הגירוש, לבלז' במיוחד. אז בשלהי ההחלטה, שאין אנו יכולים ללכת כצאן לטבח, שאין אנו יכולים לעמוד עם ידים מורדות ולהסתכל איך שכל פעם חטפו את ההורים, ילדים, אחים ואחיות מבלי יכולת להגיב ומבלי לעשות כלום. כמובן

שזה קל היום לספר; זה היה קשה מאד לבצע. הדבר הראשון שעשינו אחרי שנודע לנו הדבר היה - פעולות אזהרה לכל היהודים. בחורות שלנו, אלה שהיתה להן אפשרות לצאת מהגטו הודות למראה הארי הלא-יהודי שלהן לצאת מהגטו, היו יוצאות ומתקשרות עם גטאות אחרים. גם אני עשיתי זאת. היינו באים לגטאות, מתקשרים עם אנשים מוכרים לנו, כמובן, כי הייתה סכנה, לגשת במלחמה לאדם זר. דרכם הודענו לכל אחד שאפשר היה להודיע, לאן מגיעות רכבות הגירוש ושאלו סיכויים להצלה אם היהודים מתייצבים באופן חופשי לגירוש.

ש. אני מבין שארגנתם גם רשת של מחתרת בכל הסביבה במערב גליציה. ת. הקימונו נקודות ריכוז בבוכניה, בצ'נסטוחוב, בטרנוב, ברודניק, בראדום, בטומשוב-מזובייצקי. בחלקם פעלו בקרקוב, בחלקם היו לנו שליחים שנסעו בין ורשה לקרקוב.

ש. ניסיתם לספק ניירות מזויפים? ת. כן, טיפלנו בייצור ניירות שאפשרו לאנשים לצאת מהגטאות ולהתנועע ממקום למקום. ברגע שנודע על גירוש צפוי בקרקוב - היינו מספקים ניירות לאנשים שיוכלו לנסוע, לצאת ולהכנס לגטו. ברגע שנודע על סכנת גירוש בבוכניה היתה אחת הבחורות - ועל פי רוב היו אלה בחורות, למרות שהיו גם בחורים - נוסעת לשם ומעבירה ניירות על מנת לאפשר לאנשים לברוח לקרקוב או למקומות אחרים.

ש. הקשר עם גטו ורשה היה באמצעות הקשרית אלה שיפר? ת. כן, היא נמצאת כאן; רופאייזן, היא היתה הקשרית של דולק בגטו ורשה.

ש. את מכירה את הספר "יומנה של יוסטינה"? מי כתב את הספר? ת. אני מכירה גם את הספר וגם את המחברת. גוסטה דוידסון דרגנר, אחת מראשי התנועה שלנו. [...] היא כתבה זאת בבית הסוהר במונטלופיך על נייר של בית שימוש שגנבו בשבילה כל החברות שישבו אתה יחד.

דולק ורבקה ליבסקינד. רבקה נותרה אלמנה בגיל 21

ש. היא נשארה בחיים? ת. לא. קשה היה להשיג נייר של בית שימוש. קשה היה לכתוב. שם היו מארגנים מחתרת שלמה, מסתירים אותה בעת כתיבתה כי היה צריך להזהר בעין בוחנת בכלא זה.

ש. איך זה נמצא ואיך זה יצא לאור? ת. את הניירות מצא אחד החברים שלנו אחרי המלחמה. חלק מהבחורות הוצאו להורג, חלק נשלח בטרנספורט לאושוויץ, אחדות נשארו בחיים ונמצאות בישראל. הבחורות, לפני שעזבו את בית הסוהר - ואגב, יוסטינה ברחה מבית הסוהר. היא ארגנה בריחה מבית הסוהר יחד עם כל הבחורות שהוצאו לטרנספורט להשמדה. יוסטינה הצליחה לברוח ופעלה אחר כך עד שנת 1943. באותו יום ארגנו הבחורים שלנו בריחה מהכלא של הגברים. שמשון דרגנר, אחד מראשי המחתרת, בעלה של יוסטינה, הצליח גם הוא לברוח. הם נפגשו אחר כך ופעלו ביערות ויסניץ. הם הוציאו עתון הקורא למרד, גם לפולנים וגם ליהודים. שם העתון היה "החלוץ הלוחם", והגליון האחרון יצא בנובמבר 1944. הם נתפסו אחר כך, וכמובן הומתו, שניהם.

היועץ המשפטי: זו היתה אנה פרנק הפולנית. אגיש זאת. ת. את הניירות מצא אחד החברים. הניירות היו חבויים במסגרת הדלת של התא. זה הוברח. לא הכל נמצא. היה עוד מחבוא בתנור, שם לא נמצא קטע. חסרים כמה פרקים, במיוחד הסיפור על המבצע הרציני והגדול בדצמבר 1942.

היועץ המשפטי: את נאסרת במחצית נובמבר 1942? ת. סוף נובמבר 1942.

ש. לאחר ששבת משליחות המפלגה לגטו רודניק? ת. למקום הריכוז שלנו. היתה לנו נקודת ריכוז, ונשלחתי שם לשמור, למצוא בחזרה את הקשרים עם הבחורים שלנו.

ש. מי חקר אותך בזמן המאסר? ת. שני אנשי גסטפו שאני זוכרת את שמותיהם, הם היו ידועים לשמצה - קונדה וקרנר. היה עוד אחד שאינני בטוחה בשמו. אלה השנים היו דמויות ידועות מאד. כל הופעת שלהם בגטו בישרה שואה.

(סוף בעמוד הבא)

עדות של רבקה קופר במשפטו של אייכמן (סוף)

ש. החקירה היתה מלווה מכות והתעללויות?

ת. כן, הוכיחי קשות, לא אבדתי את ההכרה, לא עד אובדן ההכרה.

ש. מתי שוחררת מבית הסוהר?

ת. לא שוחררתי. הועברתי לאושוויץ, שם הייתי עד סוף נובמבר 1944, אחר כך העבירו אותי לעוד חמישה עד שישה מחנות אחרים, ובכל מקום כמובן לעבודת כפייה.

ברוב המקומות ניסינו לעשות סבוטז'ים וחבלות בעבודה. גם באושוויץ היתה מחתרת. גם באושוויץ לא הלכנו לפי הצו, גם באושוויץ ניסינו לקלקל ולהפריע בכל מקום שיכולנו. אני מציינת זאת מפני שמקומו של המרד בתולדות השואה הוא קטן באופן יחסי, אבל המאמץ שנעשה על-ידי אלה שהתמרדו היה למעלה מהמשוער.

אב בית-הדין: באיזה עבודה עבדת באושוויץ?

ת. הריסת בתים. עבדתי בעבודות ניקוז. עמדתי עד המתנים במים והייתי צריכה לחפור תעלות. אחר כך, בתוך המחנה, נתפסתי על קשר שהיה עם הבחורים שלנו ועל העברת ידיעות. הזכרתי שהיתה לנו

מחתרת, היה לנו קשר באושוויץ. הועברתי לשטראסקומנדו בתוך אושוויץ. היתה לי תלבושת מיוחדת עם טלאי אדום על הגב, סגולה.

הייתי בכלא בתוך המחנה. יצאנו לעבודות קשות ביותר. הקימו אותנו בשלוש לפנות בוקר. עמדנו עד שש בכפור, בגשם, בשלג. החזירו אותנו עם שקיעת החמה, לפעמים יותר מאוחר, תמיד בליווי כלבים. כל מי שנכשל - שוסע על-ידי כלב. אוכל לא נתנו, נתנו לנו פחות מאשר לאסירים אחרים. ניצלתי מהשואה בעזרת חברים באושוויץ שהגניבו אותי לטרנספורט שהלך לברכנבך.

ש. כאשר ישבת בבית הסוהר נודע לך שבעלך דולק נהרג בפעולת המחתרת?

ת. כן. הגיעו אלי האסירים אשר השתתפו בפעולת ליל חג המולד, בדצמבר 1942. זאת היתה בעצם אחת הפעולות הגדולות הראשונות אשר התכוננו לה הרבה זמן, שלשם ביצעה פעלנו כדי לרכוש נשק, כדי ליצור פצצות, כדי להוציא כרוזים וקריאות. בערב חג המולד קבוצת חברים שלנו התקרבה לבית קפה גרמני "ציגנריה", בית קפה של קצינים נאצים, וזרקו שם פצצה

אשר התפוצצה ועשרות גרמנים נהרגו ונפצעו.

ש. לפי מה ששמעת היו חילופי יריות עם הגרמנים והמחבוא שבו התחבא דולק נתגלה?

ת. לפני שהתגלה המחבוא של דולק התגלה מחבוא של החברים אשר השתתפו בפעולה וחזרו. ואחרי שנתפסו כולם הגיעו למחבוא של דולק. זה היה המחבוא של המפקדה, שבו היו נשק, כסף, מכונת הכפלה להדפסת כרוזים, כל מיני חומרים אחרים, היו גם מדים אשר השתמשו בהם. ושם, כאשר הותקף, היו שני חברים שלנו, דולק ויהודה טננבאום. הם הותקפו והתגוננו, ורק אחרי חילופי יריות שבהם נורו גם גרמנים, השנים התאבדו, לא נהרגו ולא נתפסו, התאבדו בכדורים האחרונים. אבל המחתרת לא פסקה. נשארו עוד חברים והם עברו מחוץ לתחומי קראקוב. כיוון ההצלה היה להקים בונקרים, להקים מחבואים, לפעול ביערות ולתת אפשרות ליהודים להסתתר כי קיוו שקץ המלחמה יגיע ושלפחות את מישהו אפשר יהיה להציל, את השרידים. שיוכלו לספר על הזוועות.

אגודה חברתית-תרבותית של יהודי פולין - TSKŻ

תוסס וחשוב ליהודי פולין, שם פעלו מועדוני ילדים ונוער, חוגים בתחומי עניין שונים, מסיבות בשעות הפנאי והשתתפות בחגים היהודיים.

בפולין פועלת אגודה חברתית-תרבותית של יהודי פולין Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Żydów- TSKŻ שלה כ-950 חברים ב-14 סניפים ברחבי פולין. משרדי הסניף הקרקובאי של נמצאים ברחוב יוזפה 38 בקזימיז' והפעילות מתמקדת בעיקר באירועי תרבות ומפגשים חברתיים.

לאחר מלחמת העולם השנייה, בשנת 1950, מוזגה פעילותו של הוועד המרכזי של יהודי פולין והחברה לתרבות יהודית. היהודים המעטים שנותרו בפולין שאפו לטפח את זהותם הלאומית הייחודית, ואחד מסדרי העדיפויות של האגודה היה שימור המורשת התרבותית היהודית ושפת היידיש, וזאת, בין היתר, על ידי הוצאה לאור של ספרים ועיתונים. בשנות החמישים והשישים של המאה ה-20 היוו סניפי האגודה מקום מפגש חברתי

החמישית: "רשימת האנשים שנעצרו העובדים במפעל החדש למקררים וחלקי מטוסים (Neue Kuhler Fabrik - N.K.F.)."

ככל הנראה, רשימות אלה נמסרו על ידי אוסקר שינדלר עצמו לוועד ההצאה היהודי באיסטנבול. הרשימות תורגמו מפולנית ופורסמו בעברית ותורגמו שוב לאנגלית (לפיכך יתכנו שיבושים בשמות).

אל מאגרי המידע באתר של קרקוב (cracow.org.il) התווספה רשימה של 900 יהודים שהיו בפלשוב מהם 204 שעבדו במפעל N.K.F זבלוצ'יה.

הרשימות הללו התפרסמו בעיתון "דבר" בארץ-ישראל ב-30 באוגוסט 1944 ותאריכים 1, 3-5 בספטמבר אותה שנה. הכותרת של ארבע רשימות היא "רשימת האנשים במחנה הריכוז קרקוב - מרץ 1944" וכותרת הרשימה

הרוקה תדאוש פנקייביץ' ושלושת האסיסטינטיות בבית המרקחת

שלוש הנשים שסייעו בידי הרוקה פנקייביץ' בסיוע והצלת יהודי הגטו לא זכו להוקרה. מדוע? כי עד כה איש לא פנה בנושא ל"יד ושם".

בחודש שעבר פנינו, ארגון יוצאי קרקוב בישראל, לוועדת "חסידי אומות עולם" ביד ושם בבקשה להכיר בשלושת הנשים. לבקשתנו צרפנו חומרים רבים ואנו מצפים לתיקון העוול בהקדם אפשרי.

להציל אותם מסיווגם כבלתי כשירים לעבודה. ביומנו מציין הרוקה, מספר פעמים, את העזרה הרבה שהושיטו שלושת העובדות במקום. להלן כמה מהם:

"בפקודה שהורתה להעביר את כל התושבים ועסקיהם מחוץ הגטו, מן ה-20 במרס 1941, לא נכללו בינתיים בתי החרושת הגדולים המייצרים עבור הצבא, בנייני בית המשפט ובתי הסוהר - וגם לא בית המרקחת שלי. אני והצוות שלי - מגיסטר אירנה דרוז'ז'יקובסקה, מגיסטר הלנה קריבאניוק ומגיסטר אורליה דאנק-צ'ורטובה - קיבלנו רישיונות כניסה לגטו. [...]"

שלוש הנשים שעבדו עמי בבית המרקחת, אירנה דרוז'ז'יקובסקה, הלנה קריבאניוק ואורליה דאנק-צ'ורטובה, נרתמו כבר מראשית הקמתו של הגטו להגיש עזרה ליושביו. כל עוד הותר ליהודים לצאת בעזרת תעודת המעבר, לא נזקקו לעזרה והסדירו את עניניהם האישיים, אך משנסגר הגטו, משנפסקו היציאות, קיבלה עזרתן של שלוש עוזרותי חשיבות גדולה.

הן מילאו בקשות שונות, חילקו מכתבים, מילאו שליחויות תיווך בין תושבי הרובע למכריהם הפולנים שמחוץ, קנו דברי מאכל ומתנות שהיהודים נזקקו להם למטרות שונות, השתדלו להשיג תרופות נדירות שלא פעם הוברחו מתחומי הרייך עצמו. הן גם קיבלו לידיהן חפצים אישיים וחפצי ערך שהיהודים הסתירו אצל הפולנים [...]. כולם ידעו שהגשת עזרה כזאת - העברת מכתב חשוב או חפץ יקר - אסורה ושהדבר כרוך בסכנה. [...]"

בשטחו. לרוקה פנקייביץ' הוצע, כמו ליתר בעלי העסקים הפולניים ברובע שהפך לגטו, ובכללם ארבעה בתי מרקחת, לקבל חנות חלופית באזור הארי של העיר. פנקייביץ' היה היחיד שסירב להצעה והעדיף להישאר במקום. הוא קיבל אישור להמשיך לפעול במקום והתגורר באותו בניין. עובדות בית המרקחת קיבלו רישיונות מעבר שאיפשרו את המשך עבודתן במקום. פנקייביץ' היה הפולני היחיד שנותר לעבוד ולחיות בתוך גטו קרקוב עד לחיסולו.

מבית המרקחת חזה פנקייביץ' בפשעים שביצעו הגרמנים באוכלוסייה היהודית בגטו ותיעד מעשים אלו ביומנו שפורסם מאוחר יותר כספר בפולנית ותורגם גם לעברית. לבית המרקחת היו מגיעים חברי מחתרת פולנית שהביאו עמם

יוצאי קרקוב זוכרים ומוקירים תודה והערכה לרוקה תדאוש פנקייביץ' (Tadeusz Pankiewicz), אשר בימי קיומו של הגטו בפודגוז'ה המשיך לנהל את בית המרקחת "מתחת לעיט" (Apteka Pod Orłem) שבכר זגודי (מול "ככר השילוחים" והיום ככר גיבורי הגטו). הרוקה סייע ליהודי הגטו בתרופות, בכסף, במזון ואף זייף מסמכים כדי לעזור ליהודים.

מעטים זוכרים שיחד עם הרוקה עבדו בבית המרקחת שהיה פתוח יומם ולילה, כל ימות השנה - שלוש נשים - אירנה דרוז'ז'יקובסקה (Irena Drozikowska), הלנה קריבאניוק (Helena Krywaniuk) ואורליה דאנק-צ'ורטובה (Aurelia Denek-Czortowa). נשים אלה סייעו ליהודי הגטו במשך כל התקופה כולה.

מימין לשמאל: אורליה דאנק, הלנה קריבאניוק ואירנה דרוז'ז'יקובסקה. יושב: תדאוש פנקייביץ'

מסמכים מזוייפים, חותמות, מכשירי רדיו, עיתונים וכתבים של המחתרת, ובית המרקחת שימש נקודת חלוקה של חומר זה וכן של מכתבים מאת ואל הקרובים שמחוץ לגטו. היו שכינו את המקום "שגרירות" שסייעה לנרדפים למצוא מקלט, ולו זמני, מאכזריותם של הגרמנים.

עובדי בית המרקחת הכינו עבור תושבי הגטו אישורי שהייה ואישורי יציאה מהגטו ומכרו להם, במחירי הפסד ואף בחינם, תרופות, מזון ומאות ליטרים של צבע לשער ששימש אנשים מבוגרים כדי לנסות

תדאוש פנקייביץ' זכה לכבוד והערכה, והוכר על ידי "יד ושם", בפברואר 1983, כ"חסידי אומות העולם" ועץ על שמו ניטע בשדרת "חסידי אומות עולם". שלושת הנשים לא זכו להוקרה, על אף העובדה שפנקייביץ' מזכיר ביומנו "בית המרקחת בגטו קרקוב" את חלקן המשמעותי בהצלת יהודים.

פנקייביץ' למד רוקחות בקרקוב ובשנת 1922 הועברו לידיו הבעלות והניהול של בית המרקחת של אביו, שהוקם בשנת 1910 בככר זגודי. במרס 1941 הוקם בפודגוז'ה הגטו ויהודי העיר אולצו לעבור להתגורר

הווינאי אוסוולד בואסקה "חסיד אומות עולם"

בזמנים ההם זה היה הרבה מאד.

מי היה אותו שוטר? שמו היה בואסקה. עם הזמן נודעו לי עליו פרטים מעניינים. הוא נולד בווינה, כבנו של פקיד זוטר. כנער נמסר למנזר, ואחרי חודשים אחדים ברח משם ויצא למסע סביב העולם. ברגל נדד בדרום אירופה, עד שהגיע לתורכיה, כששב מנדודיו לווינה הצטרף למשטרה. הוא נעשה נאציולר-סוציאליסט נלהב, ראה בהיטלר אלוהים. בואסקה היה בין ראשוני השוטרים האוסטרים שהצטרפו למפלגה והצטרף לשירות החשאי של ה-ס.ס. אחרי סיפוח אוסטריה לרייך שינה טעמו, ונתעוררה בו שנאה עזה להיטלר. הוא היה מן הראשוניים שהלכו אחריו ובין הראשוניים שפנו לו עורף.

יחסו אל האוכלוסיה היהודית היה אוהד למדי. במהלך "האקציות" היה עוזר, עד כמה שיכול, אך עשה זאת בעורמה, שלא לעורר את חשדותיהם של חבריו. "צעקותי הם תחפושתי הטובה ביותר" - נהג לומר. כולם ידעו שהוא דובר אמת. היהודים שוכנעו בהגינותו ונתנו בו אמון. הוא עזר לרבים לברוח ולהבריח חפצים. לפעמים יצא כביכול ללוות אסיר יהודי; לאמיתו של דבר היה עוזר לו לגנוב את גבול הגטו. ברגעים קשים היה מספק ליהודים לחם ושומן; את המזונות היה מביא למקומות העבודה בעצמו. מובן שלא הכל עשה ללא תמורה, אבל סייע גם שלא על מנת לקבל פרס. ומעולם לא עשה דבר שהיה עלול להזיק למישהו. אחרי הגירוש האחרון הסתתרו בגטו יהודים רבים. אחדים ממקומות המחבוא היו ידועים לבואסקה ואף-על-פי כן לא הסגיר איש מן המסתתרים. לא יהודי אחד חייב לו את חייו. בואוסקו עזר גם לפולנים.

ביוני 1944, כשהחלו הגרמנים לסגת בחזית המזרח, היה בואסקה מועמד להישלח לחזית. כדי למנוע זאת נהג להזריק לעצמו פרופידין,

אוסוולד בואסקה (Oswald Bouska) קיבל בשנת 1974 את אות "חסיד אומות העולם", בין היתר עבור הסיוע בהברחת ילדים קטנים מן הגטו בתוך תרמילים. את התרמיל עם הילד המורדם היה ההורה מניח על האדמה, שכן אסור היה להוציא את התרמיל מהגטו, ובוסקה היה מבריח את התרמיל מן הגטו, ולפעמים אפילו מצא עבור הילד "הורים מאמצים" בצד הארי.

בואסקה נולד בווינה 25.11.1907 (נרצח 18.10.1944) והוצב בקרקוב, תחילה כסגן מפקד המשטרה ברובע פודגוז'יה ובשנת 1941 הוצב בגטו קרקוב ותפקידו היה לבדוק את המסמכים של העוברים בשער מספר 1 בכיכר זגודי.

תאדאוש פנקייביץ' ביומו "בית מרקחת בגטו קרקוב" כותב על האיש ופועלו: במהלך "האקציה" של חודש יוני הופיעה בגטו דמות מוזרה - ממלא מקום מפקד המשטרה הגרמנית בפודגוז'יה, סגן אוסוואלד בואסקה. [...] אני יוצא ולפניי עומד גרמני גבוה כבן 40, בהיר שיער, פניו מוארכים, עיניו כצבע הבירה ועויות לו בזווית הפה. הוא נועץ בי את עיניו, מתכופף לגובה פניי, משלב את ידיו מאחור, מביט הישר בעיניי, שואל על הניירות. אני מגיש, הוא קורא, וכעבור רגע מחזיר לי את ניירותי. הוא אינו צועק, אלא צורח. אינני מבין מה הוא רוצה ממני. הוא מדבר בניב וינאי. לבסוף תפסתי: הוא נוזף בי על שאני עוזב את הגטו בלי ליווי המשטרה. הוא אומר שיכלו להרוג אותי במקום. אינני מבין מדוע חיי חשובים לו כל כך. אני שומע נדהם. הוא מייעץ לי שלהבא אם ארצה לצאת מן הגטו, עלי לטלפן לתחנת המשטרה הגרמנית ומשם ישלחו שוטר שילווה אותי. אני ממש נדהם מדאגתו. הרי לגבוי אינני אלא זר. למרות הצריחות האיומות והנזיפות, חשתי אצל הגרמני הזה מעין צל של חיבה (איני בטוח אם זו המלה הנכונה), כשל אדם אל אדם.

כדי לגרום להיווצרות מורסות ולעליית חומו. ועדה רפואית בדקה אותו וציוותה לאשפזו עד שיבריא. הדבר עלה בידו במשך שלושה חודשים. כשהבין שהעניין נגמר, ששוב לא יוכל להתחמק, התחפש ברח והסתתר. סיפרו שנטל עמו ידידה פולניה, שני ילדים יהודים, ומזוודה עם דברי ערך שניתנו לו בתמורה לטובות שעשה בזמן שירותו בגטו.

לא ניתן היה להסתיר את היעלמו של בואסקה והחלו חיפושים אחריו. בואסקה לא היה יחידי. היו עוד מקרים של היעלמות שוטרים גרמנים ששימשו כבני ערובה לפרטיזנים פולנים. בואסקה ידע זאת והחליט לנצל את המצב. הוא כתב למפקדו מכתב יהודי לו שנחטף, ושהוא נמצא בידי פרטיזנים במקום בלתי מזוהה. גם אילו ידע היכן הוא נמצא, כתב, אסור לו לנקוב בשם המקום. חייו תלויים בגורל הפולנים שנכללו ברשימה האחרונה של הנידונים למוות; אם יוצאו להורג - יומת גם הוא, טען. מכתב זה החיש את סופו. לאחר שנתקבל, הוחל בחיפושים נמרצים אחריו והוא אכן נתפס, מגודל זקן, ברגע שהיה אמור לחצות את הגבול.

בואסקה הובא לקרקוב ונכלא בבית הסוהר מונטלופיך. לאחר מספר שבועות שלחו אותו לגדאנסק. הוא העמיד פנים שהוא חולה-רוח, אך ללא הועיל. בית משפט צבאי דן אותו למוות, והוא הוצא להורג ב-18 באוקטובר 1944

קוראים יקרים,

מי שטרם שילם את דמי החבר השנתיים לשנת 2024, בסך 200 ש"ח, מתבקש לעשות זאת בהקדם. הפעילות השוטפת של הארגון מותנית בתשלום דמי חבר ובתרומות שלכם.

דמי חבר ותרומות נא להפקיד בחשבון החדש של ארגון יוצאי קרקוב בישראל בבנק מזרחי-טפחות (בנק 20) סניף 669, חשבון 143564.

הגנה עצמית של יהודי קרקוב 1918-1919

המצב הורע עוד בתחילת 1919 כשהופיעו בקרקוב חיילי הארמיה הפולנית הגדולה של הגנרל האלר, איש שראה בכל יהודי - בולשביק. חיילים אלה, שהגיעו מהמערב והיו מזוינים היטב, החלו להתנפל בקבוצות קטנות על יהודים בודדים שפגשו בדרכם, בפרט המזוקנים, להכות אותם ולגזור מחצית מזקנם. כעבור מספר ימים הם לא הסתפקו בכך והחלו להתארגן במטרה לנסות ולחדור לרובע.

ארגון ה"הגנה העצמית" ידע מהמודיעין שלו על נסיונות התארגנות אלה של חיילי האלר ה"כחולים" ובכל מקרה שנתקבלה האינפורמציה, מיד הכריז על גיוס כללי של אנשיו. כשהגיע היום וחיילי האלר נכנסו עם רובים מכודנים לרובע, למרות נוכחותם במקום של שוטרים פולניים שמתוך אהדתם ל"כחולים" כלל לא התערבו, שוב השיב הארגון במעשים. מופתעים מעצם ההתגוננות המזוינת של היהודים ומהיקפה, פתחו חיילי האלר בנסיגה, בהשאירם אחריהם מספר "כחולים" הרוגים וכמאה פצועים. גם בין היהודים שנלחמו תוך שימוש ברובים ובמוטות ברזל, היו פצועים רבים, אך הנצחון היה שווה את המחיר.

העיתונות הפולנית התייחסה באופן שלילי למעשי ההתגוננות העצמית של היהודים, ואפילו נזפה בארגון ההגנה. המשטרה פתחה בחקירה, כדי לגלות את המקור ממנו השיגו היהודים את הרובים ואת התחמושת ותוך זמן קצר הצליחה, בעזרתו של מלשין יהודי, למצוא את הסליק (המלשין, שהתחרט על מעשהו, התאבד). מפקדי הארגון ומספר אנשיו נאסרו, ורק הודות להתערבותם של ד"ר טהון, ד"ר שווארצבארד והאנד נסגרו התיקים והם שוחררו.

ברם, מאבקו המזוין של ארגון ה"הגנה העצמית" בקרקוב הניב פירות: הוא העלה את ביטחונם העצמי של יהודי העיר וגרם למפנה הן בדרך המחשבה של היהודים והן בדעתם של הפולנים עליהם.

יצחק רוזנבליט-רוז'נסקי
בתוך: היהודים בקרקוב, חייה וחורבנה של קהילה עתיקה, ועדת ההנצחה של יוצאי קרקוב, חיפה, 1981

עם שקיעת הקיסרות האוסטרית, בשלהי 1918, החלו פרעות ביהודי קרקוב והסביבה. הרקע לפרעות אלה, שהסתיימו לרוב בהתנפלויות על היהודים, על חנויותיהם ועל בתיהם, היוו הקשיים באספקת המזון. בתקופת המעבר, בין תום מלחמת בעולם השנייה לבין הקמת המוסדות הממלכתיים של פולין העצמאית, פעל בקרקוב משמר אזרחי כללי ובמסגרתו פעל ארגון של יהודים צעירים. בראשו של ארגון זה עמד יעקב בילליג, ופסט, רוזה, אלסטר, ווייס, בקמן וקורנגולד השתתפו בהנהגה, ואהרנפרייס היה המקשר עם השלטונות. פעולותיו של הארגון תואמו גם עם ה"גדוד היהודי", שהוקם בפיקודו של הסרן ד"ר אדלר, במסגרת הצבא הפולני המתארגן.

במרוצת הימים הפך הארגון לגוף כמעט אוטונומי. הוא נקרא עתה "הגנה עצמית", הקיף את כל הזרמים, כולל המשכילים, האורתודוקסים לובשי ה"קאפוטות" ותלמידי בתי הספר התיכוניים ומנה כ-3,000 איש. השלטונות ידעו, שבתקופת המעבר יפנה ההמון נגד היהודים ולכן לא התנגדו להתארגנות זו, אך סיפקו לארגון רק כ-80 רובים וכמות קטנה של כדורים. בנסיבות אלה היה צורך דחוף ברכישת נשק, והוא נקנה בחשאי. הארגון לא שמר על הרובע היהודי, הקים שרות מודיעין בעיר, הציב משמרות ברובע כדי למנוע הפתעות, וגם פיקח על המתרחש ברובע, כולל פיקוח על מחירי המזון.

המצב הוחמר כשמספר ימים לפני שהוקמה פולין העצמאית (11.11.1918) הפיצו ה"אנדקים" (לאומנים פולניים) כרוזי שיטנה נגד היהודים, ואספסוף עירוני יחד עם קבוצות איכרים מהסביבה פשטו על הרובע היהודי. הם הופיעו ברובע עם סכינים ושקים והחלו במעשי תקיפה, שוד וביזה. יהודים הוצאו בכוח מקרונות החשמלית תוך גידופים ומכות, והיהודי מאהלר ז"ל הוכה למוות. בתגובה למעשים אלה יצא ארגון ה"הגנה העצמית" להתקפת-נגד, שהוכתרה בהצלחה והביאה למנוסתם של המתפרעים הפולנים מהרובע. הם נסוגו, בהשאירם את השקים עם השלל הרב אחריהם, מופתעים לחלוטין - כי כלל לא עלה על דעתם שהיהודים יתגוננו וילחמו. באומץ לב מיוחד הצטיינו אז הסבלים היהודים וכן האחים גלזמן, אשר בזכות מיומנותם בשימוש בסכינים הבריחו מספר ניכר של התוקפים.

סטודיו צילום של משפחת אטינגר

ד"ר ברברה זברויה, היסטוריונית של אמנות מקרקוב, פרסמה לאחרונה מאמר על קורותיה של משפחת דוד וארנסטינה אטינגר, וילדיהם שמואל ואיזידור, בתקופה שבין שתי מלחמות העולם.

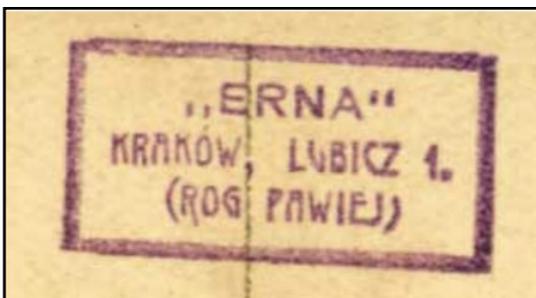
הזוג אטינגר היו צלמים נודדים שהגיעו לקרקוב בשנת 1917, והתיישבו בה. ארנסטינה הייתה אחת הנשים העצמאיות הראשונות שעסקו בצילום בקרקוב, ופתחה בשנת 1918 את הסטודיו "ארנה" שמקום מושבו היה ברחוב לוביץ 1.

בשנת 1924 פתחה המשפחה סטודיו לצילום "יינינה" ברחוב בזארי 8

בעירת הנופש ראבקה, ובשנת 1927 התרחבו עסקי הצילום והמשפחה פתחה סטודיו נוסף בקרקוב בשם "יינינה" ברחוב סטרובישלנה 21. סדנאות הצילום בקרקוב של משפחת אטינגר עסקו בצילום דיוקנאות בסטודיו וגם בצילומי חוץ.

חותמות של סטודיו לצילום "ארנה" ברחוב לוביץ' וברחוב וילופולה, שנות ה-20 של המאה ה-20.

אוסף פרטי של ד"ר זברויה.

ד"ר חיים הילפשטיין (1876-1950)

כתבתו של ד"ר ראובן וולף שהתפרסמה ב-27 בפברואר 1946 בעיתון "הבוקר":

"מנהיג יהודי אשר סרב לעזוב את יהדות פולין; היום מגיע ארצה ד"ר חיים הילפשטיין.

אחת הדמויות היפות ביהדות הפולנית, ד"ר חיים הילפשטיין, בא היום ארצה. רצה הגורל שהוא יזכה להגיע אלינו לאחר תלאות וגלגולים ומעולם יהודי אשר לא קיים יותר.

ד"ר חיים הילפשטיין נולד, חי ופעל בקרקוב ובגליציה, ועבודתו מצאה הד והערכה בכל רחבי פולין. הוא מתקרב לגיל שבעים שנה, ועוד לפני הרצל התלקחו בו האש הלאומית ואהבת ציון במידה שמצאו את ביטויין ביסוד תאגודות "אחדות" ו-"רות".

הוא היה ממיסדי ההסתדרות האקדמית הציונית הראשונה "השחר". הדבר המכריע ביותר בתנועה היה צעדו כשהעז להגיש את מועמדותו לפרלמנט האוסטרי נגד ד"ר גרוס, מנהיג המתבוללים. ד"ר הילפשטיין נכשל בבחירות ובכל זאת ההופעה הזאת נחשבה כתקדים חשוב לעתיד. הוא נלחם נגד א. דשינסקי, מנהיג הסוציאליסטים הידוע בשל יחסו השלילי לציונות.

כאשר בשנת 1918, ימי תוהו ובוהו ששררו לאחר מלחמת העולם הראשונה, צבאו של הגנרל הפולני הלר ערך פוגרומים ביהודים, התייצב ד"ר הילפשטיין בראש ההגנה העצמית.

לאחר תום המלחמה עמד ד"ר הילפשטיין בראש ההסתדרות הציונית, קה"י, קק"ל, המשרד הארצישראלי, אוניברסיטאות עממיות. היה מיוזמי העתון "נובי דז'ניק", ארגון בנקים וקואופרטיבים, אגודות לספורט ומועצות כלכליות. בחיבה יתרה התמסר לעבודת הגיימנסיה העברית ובית הספר למלאכה שהוא הוא היה מייסדם.

ד"ר ח. הילפשטיין היה ידיד נאמן לנוער היהודי. הוא היה הפטרון של

חיים הילפשטיין נולד ב-14 בנובמבר 1876 בקרקוב, בנם של יעקב וזופיה לבית רוזנר, בשנותיו הראשונות הוא גדל "נער רחוב" עישן סיגריות מגיל שבע וחצה את נהר הוויסלה בשחיה. לאחר שנטש את לימודיו בתלמוד תורה החל ללמוד בבית ספר יסודי כללי, שם הוקסם מלימודי היסטוריה כללית ותולדות עם ישראל. בגיל 12 החל ללמוד בגיימנסיה של סנט אן ושם נתקל לראשונה באנטישמיות. הוא הצטיין בלימודים, היה חבר במועדונים ספרותיים ובגיל 19 חבר ב-1895 לארגון הציוני "הלבנון".

בשנת 1897 החל ללמוד רפואה באוניברסיטה היגלונית בקרקוב וסיים כרופא בשנת 1904. במהלך לימודיו היה בין מייסדי ארגון הסטודנטים הציוני הראשון בקרקוב, "השחר", ובתקופה שבין שתי מלחמות העולם היה הילפשטיין פעיל, יחד עם הרב ד"ר יהושע טהון, מראשי ההסתדרות הציונית של אזור פולין הקטנה ושלזיה. הוא היה ציר בקונגרסים ציוניים בקרלסבאד (בשנת 1921), בווינה (1925) ובבאזל (1927). היה מייסד שותף של "תרבות", האגודה לתרבות-חינוכית (1922) ומאותה שנה היה חבר הנהלת העיתון הציוני הקרקובאי "נובי דז'ניק".

הילפשטיין שם דגש רב על חינוך, וכאות הוקרה על תמיכתו הרבה נקראה הגיימנסיה העברית בקרקוב על שמו ביום הולדתו ה-60 שצינו גם 40 שנה לפעילותו הציונית. הוא גם נבחר לחבר בהנהלת הקהילה היהודית שם ייצג ציונים מאז 1929. לאחר פרוץ מלחמת העולם השנייה, הוא היה אחד הציונים הבודדים בקרקוב שנשארו בעיר והיה מעורב בחברה היהודית לעזרה עצמית. במהלך שהותו בגטו, יחד עם רעייתו מרים לבית דמביצר, וקבוצת יהודים נוספים, עבד במפעלו של אוסקר שינדלר, וחייהם ניצלו. יש לציין שהילפשטיין הוא זה שכתב מסמך שהציל את שינדלר מהכלא.

לאחר מלחמת העולם השנייה הגיע כפליט למחנות העקורים בגרמניה ובשנת 1946 עלה. נפטר ב-9 במאי 1950 בתל-אביב.

תנועות "עקיבא" ו"הנוער הציוני". מראה נהדר היה זה לראות בפורים בערב, תהלוכת נוער גדולה עוברת לפני חלונות בתי ד"ר יהושע טהון ז"ל וד"ר ח. הילפשטיין, יבדל לחיים, ואבוקות בוערות בידיהם ושירים ארצישראלים בפייהם.

אין רבים קנאים לציונות כמותו. מעולם לא הסכים להגיש את מועמדותו ברשימה משותפת עם בלתי-ציונים או מתבוללים. בגלל זה לא היה מועמד לפרלמנט הפולני או למועצה עירונית. הוא הסכים להבחר אך ורק להסתדרות הציונית ולמוסדותיה.

הוא נשאר נאמן לעצמו גם בגטו ובמחנות ריכוז. ציוני מאמין וקנאי שידע למלאות את תפקידו כיאה לו אפילו בימי הסכנה ועמד בניסיון. ידוע לנו הרבה אודות עמדתו מפייהם של ניצולים, וגם על האגדה שרוקמה סביב ד"ר הילפשטיין בגטו סופר הרבה. אבל על זה יכתבו בוודאי אחרים.

ב-3 לספטמבר, כשרבים מפולין פנו מזרחה, נפגשתי עם ד"ר הילפשטיין ויעצתי לו לצאת את פולין כל זמן שיש אפשרות לכך. הוא סירב באופן מוחלט, בהדגישו כי משהו חייב להשאר עם הציבור בקרקוב. בשנת 1940 הציעו לו שוב להמלט משם, ושוב סירב.

בשנת 1943 הציעו לו לצאת את פולין, הפעם על ידי מתן אפשרות לברוח ממחנה ריכוז ברחוב ירוזולימסקה, אבל ד"ר הילפשטיין לא הסכים, בהצביעו כי בעדו ישלמו בחייהם יהודים רבים.

